

Embereszményeink

BÁRDOS B. ARTHURRAL BESZÉLGET DOBOS MARIANNE

— *Bárdos B. Arthur kiváló költőnk jelenleg Dortmundban él. Azt hiszem, ha krimiírói ambícióim lennének, azonnal engedélyt kérnék tőle, hadd dolgozzam fel életét ebben a műfajban.*

— Nem lenne könnyű feladata. Először is azért, mert sokan élnek még élettörténetem szereplői közül olyanok, akiknek személyére való tekintettel sok mindent korai lenne még közreadni. Persze, több biztatást kaptam már arra, hogy megírjam életutamat. Szánok is egyszer erre két-három évet.

— *Akkor talán hadd kérjem meg, beszéljen nekünk arról, hogy alakult a költészete a kezdetektől napjainkig. Kik voltak hatással a magyar költészet és a világirodalom klasszikusai közül fejlődésére? Kit tekintett példaképének?*

— Kérdései mögött kérdések sokasága rejtőzik számomra. Évgyűrűim szaporodtával sok-sok réteg rakódott egymásra. Költői életkorom talán ha másfél évtizeddel fiatalabb betöltött esztendőim számánál. Kolozsvárról gimnazistaként 1943-ban küldtem be három versemet Budapestre *Az Újságnak*. Folyt a háború, természetesen békeverseket írtam.

Igencsak nagy meglepetés volt számomra, hogy ebben a nagyon divatos polgári lapban mind a három versem megjelent az egyik hétvégén; már nem emlékszem, a szombati vagy a vasárnapi számban. „Fiatal költők — ez volt föléljük írva. Hát így kezdődött a közvélemény előtt irodalmi működésem. Először Ady Endre volt a példaképem, de a legnagyobb hatást József Attila tette rám. Nagyon nagy mértékben hozzájárult ehhez az is, hogy 1942—43-ban József Jolán Brassai Viktor szavalóművésszel Kolozsvárott járt. Zárójelben hadd említsem, hogy a későbbiekben hallottam Ascher Oszkárt is József Attila-verseket mondani, de véleményem szerint Brassai Viktornál nemigen volt a magyar versmondásnak nagyobb mestere. Szóval lelkesen látogattam azokat az estéket, melyeket titokban családoknál tartottak, és ahol magyarították is József Attila életét és költészetét. Ekkor irányult figyelmem felé, és szeretetem és csodálatom iránta nem szűnt meg máig sem. Első számú és legfontosabb költői példaképemnek tartom. Ady és József Attila között természetesen nagy hatással volt rám a Nyugat nagy nemzedéke, Babits Mihály és Kosztolányi Dezső elsősorban. Azt hiszem, hatásuk nyoma ma is érezhető. A német példaképemnek Rainer Maria Rilke-t tekintem. A franciák közül pedig Baudelaire-t, Rimbaud-t, Verlaine-t. Míg Rilke elsősorban a formakészségével ragadott meg, addig mint fiatal ember számára teljesen újszerű volt nekem a dekadencia. Megpróbálkoztam Rilke Kristóf kornetas szerelmének és halálának története lefordításával is. Egy része el is készült, de hát közbejött 1944. március 19. Tovább már nem irodalmi kérdésekkel foglalkoztam, hanem bevonultam munkaszolgálatra. Ez az út azután a bergen-belsení lágerbe vezetett. Érdekes és szerencsés véletlenek folytán azon ritka kivételek közé tartoztam, aki papírral és ceruzával érkezett a haláltáborba. Azt hiszem, nagyon sok mindennel együtt ezért is dr. Kun Miklóst illeti a köszönetem. 1944 nyarán ismertem meg. Egy századba kerültünk. Jó barátok lettünk, melleleg Radnóti Miklóssal és Vas Istvánnal is igen jóban volt. Felajánlotta nekem, hogy szükség esetén elrejtőzhetem a lakásában. Ahogy ezt a *Nehéz szerelemben* Vas István megírja, ő is

ebben a lakásban bújt meg egy ideig. A továbbiakban a nyilas idők alatt szintén dr. Kun Miklós segítségével a Kolumbusz utcába, svájci védett területre kerültem. 1944 őszén, november elsején vagy másodikán a nyilasok körülfogták a telepet. Az utolsó pillanatban magamhoz tudtam venni papírt, ceruzát és igen fontos legszemélyesebb tárgyakat. Ezeket jól elrejtettem. A józsefvárosi pályaudvarra hajtottak bennünket. 11 nap múlva, kilencvened magammal egy vagonban megérkeztünk Bergen-Belsenbe. Azt hiszem, én voltam a leggazdagabb, akinek papír, ceruza, fésű és bicska maradt a tulajdonában. Így azután fantasztikus körülmények között, de itt is írtam verseket. Sajnos, ezek elvesztek. 1945. április 7-én a németek ismét bevagoníroztak. Messzire vinni azonban már nem tudtak. Hillerslebennél egy erdőben állt meg a vonat, a katonák leugráltak és elmenekültek.

— *Juhász Ferencnél, az Új Írás főszerkesztőjénél voltunk Itamár Jáoz Keszttel, aki 2 kötetben héberre fordította a magyar lírát, Balassi Bálinttól napjainkig. Itt találkoztak Önök is, úgy hitték, először. Pedig ezt a véletlen találkozást, ahogy most egyeztették, ott, 1945-ben, a hillerslébeni erdőben már megelőzte egy. Azon a vonaton volt a Szarvasról elhurcolt, zsidó orvos házaspár is, két gyermekével. Az akkor 11 éves kis Keszt Péter Ervin a mai Itamár. Érdekes az utaik összefutó két pillanata. 43 éve egy ország, ma a világ két tájáról, Izraelből, Tel-Avivból és Nyugat-Németországból, Dortmundból találkoztak össze. De kérem, folytassa a történetét.*

— Ezután Németországban voltam még kórházban. 1945 nyarán érkeztem vissza Kolozsvárra. 1946-ban felkerestem Gaál Gábort. Akkor indult az Utunk. Munkatársa, majd 1948-tól szerkesztője is lettem. Tíz évet töltöttem ennél a folyóiratnál. Gaál Gábor idején természetesen az én versstílusom nem volt megfelelő. Ez a „proletkult.” korszaka volt. Stílusa megváltoztatására kényszerült mindenki. Rettenetesen rossz verseket írtunk kevés kivétellel valamennyien; volt még néhány költő a szerkesztőségben. Ekkorában még jobban feléledt bennem a József Attila-i hatás. Szabadulni akartam kötelékeimtől, menekülni az adott helyzetből. Természetesen ez nem sikerült, nem is sikerülhetett.

Változást 1955 hozott. Igen nagy hatással voltak rám, ránk a magyarországi események. A Sztálin halálával elindult, 1956-ot megelőző új léghőri viszonyok függvényében végre megváltozott az én költészetem is. Ez persze nem tartott sokáig, mert félbeszakította letartóztatásom 1956 után.

— *Abba a börtönbe is sikerült papírt, ceruzát, fésűt és bicskát csempésznie?*

— Nem. De verseket „írtam”, azaz fejben fogalmaztam. Egy ideig, még a securitate vizsgálati fogságában, rabtársam volt egy egészen fiatal katolikus pap. Megtanulta a költeményeimet. Szomorú nap volt, mikor útjaink már a börtönéletben elváltak. Azóta se találkoztunk, nem hallottam róla; vajon hol élhet, emlékszik-e verseimre, s kezébe juthatnak-e a maiak?!

Börtönéveim leteltével Romániában nem írhattam többet. Nem is fordíthattam. Álnév alatt sem. Munkás voltam. Később korrektorként idegen nyelvű szövegeket korigáltam. 1966-ban sikerült Bécsbe kerülnöm. Ezzel kezdődött számomra az igazi költészet korszaka. Cenzúra nélkül. Felnyíltak a zsilipek. Megtaláltam a hangomat.

Megjártam a lágert. Hazakerültem, hittem a fiatalon tanult szocialista eszmékben. Groza kormányának idején körülbelül 1949 végéig nem is szenvedtek

a nemzetiségi kisebbségek! De azután!! Megjártam a börtönt. Kiábrándulásom sokja nem ismeretlen élmény az én nemzedékemben. Elveszett nemzedék a miénk! A legszebb éveink elmúltak, soha vissza nem lehet hozni őket. Kárbavesztek. Szenvedtünk, csalódtunk. Csalódtunk, szenvedtünk.

— *És levonták a tanulságot, amit maga így fogalmaz meg egyik versében: „Már csak a magam embersége táplál.”*

— Valóban. Így valahogy. Szeretném is továbbadni az ifjúságnak azt az eszenciát, melyet számtalan nehéz év kilátástalanságából pároltam. Az ember számára a legfontosabb, hogy a saját lelkiismeretére hallgasson; eszerint döntjön és éljen. 65 éves vagyok. Ezt az igen egyszerű „életfilozófiát” igen sok év keserves tapasztalata fogalmaztatta meg velem. Mennyi hitem foszlott csalódássá, reményünk vált kétségbeeséssé. Már nem tudok hinni, csak egyben: a lelkiismeretem legmélyéről jövő szóban. Amíg rájöttem erre, visszacsinálhatatlanul elmúlt egy élet.

A költő versben pontosabban fogalmaz. Kerüljön hát ide az összegzés költeményben:

FIN DE SIÈCLE

A nagy remények ideje lejárt.

Rég elbuktak a harsány forradalmak,
de morajuk a talpadban rezeg
s olykor elvtelen görcsbe merevülnek
az ökölbe csikorduló kezek,
szétlőtt dobhártyád katlanába hálnak
föl-fölvakkantó jelszó-repezsek.

A nagy kalandorok kora lejárt.
Egyik-másik a föld alatt
rohad,
zum Beispiel: a kefebajszú káplár.

Már csak a magam embersége táplál.

Dülő-utak mentén sok fakereszt ég
s a próféták
a füst vastag hurkában fuldokolnak, —
mások torkukat öblítik s a friss odol
ízével pezsdülnek a poshadt eszmék...
Elhamvadt tegnapok kormában bujdosol
a fényre finnyás, rámhunyorgó holnap.

Kételtű szó. Szavakból élek s a lejárt
szavak inflációja sem hoz már zavarba.
Az ősz rőtje szememben. Alkonyom
alján szederjes-bósz a láthatár.
Még belegázolok a lázfoltos avarba,
fogadj be zsörtölődő, halk honom:

végül ágyat vetek a nyár
óta lehullott csillagok tüzét kioltó,
az éjek küszöbéig kunkorodó gazba.
Tönkrevetkezík-tárulkozik a jövő
a néhány mihaszna,
tébláboló csupasz fa
őrzi a kifordult szemű határt.

Se hím-, se nőnemű
az új, halandzsázó világ, a feltörő, —
olyan kizsigerelt, mint egy Ionesco-mű
makogó hőse: hi... ühü... áhá... öhö...
A torzszülött. Se falu, se város, se város, se ország:
afféle semleges, híglevés kotyvalék.

Magánügy-e? Vagy személytelen katasztrófa?
Még lüktet agyadban némely időtlen strófa.
Csoda, hogy mégis emberivé simul orcád.
Talán tévedsz, — mégse gyötört agyon a vég-
ítélet réme: élsz!... mint lágy esőt a föld,
mélyre szívod a feloldó halált.

S az ó század torzó századra vált.